

М. Ю. БРАЙЧЕВСЬКИЙ

ЗОБРАЖЕННЯ КОНЯ З с. ЧЕРЕПИН В СЕРЕДНЬОМУ ПОРОССІ

Відомо, яку рідкість становлять пам'ятки образотворчого мистецтва стародавніх слов'ян. Кожна пам'ятка I тис. н. е. являє спеціальний інтерес і, відповідно, кожна знахідка цього часу привертає велику увагу дослідників.

Влітку 1959 р. ранньослов'янська експедиція Інституту археології АН УРСР провадила дослідження пам'яток черняхівської культури на Пороссі. На поселенні, розташованому в с. Черепин (Корсунь-Шевченківський р-н, Черкаська обл.) були проведені розкопки, в процесі яких, поміж іншим, було розкрито рештки глиняної печі, що, очевидно, входила до комплексу напівземлянкового житла. Саме житло не збереглося, лише піч уціліла приблизно наполовину.

При розкопці і розчистці цієї печі були знайдені характерні черепки черняхівської культури, серед яких виявився один, що являє собою унікальну пам'ятку образотворчого мистецтва середини I тис. н. е.

Це — уламок невеликої тонкостінної посудинки з закругленою стінкою, товщина якої не перевищує 3—4 мм. Глина характерна для кераміки черняхівського типу: добре промішана, щільна, з домішкою дрібного піску. Колір тіста — рожево-сірий. Зовнішня поверхня заглажена.

Головний інтерес становить орнаментация, що композиційно розподіляється на кілька горизонтальних ярусів. Верхній ярус складається з косих ліній — пунктирних та хвилястих, відтиснутих за допомогою штампів відповідної форми. При цьому пунктирні та хвилясті лінії чергуються, а частково налягають одна на одну. Нижче йде широка і досить глибока канелюра, яка відділяє щойно описаний верхній орнаментальний ярус від розташованого нижче. Цей другий орнаментальний ярус складається з рельєфних зображень коней, що йдуть одне за одним, також відтиснутих за допомогою штампа.

Нарешті, ще нижче маємо відтиск штампа у формі розетки, який становить собою орнаментальний мотив, надзвичайно характерний для кераміки черняхівської культури. Можна думати, ця розетка, що збереглася на нашому черепку, була не одинокою і є лише одним з елементів третього орнаментального ярусу, розташованого нижче другого.

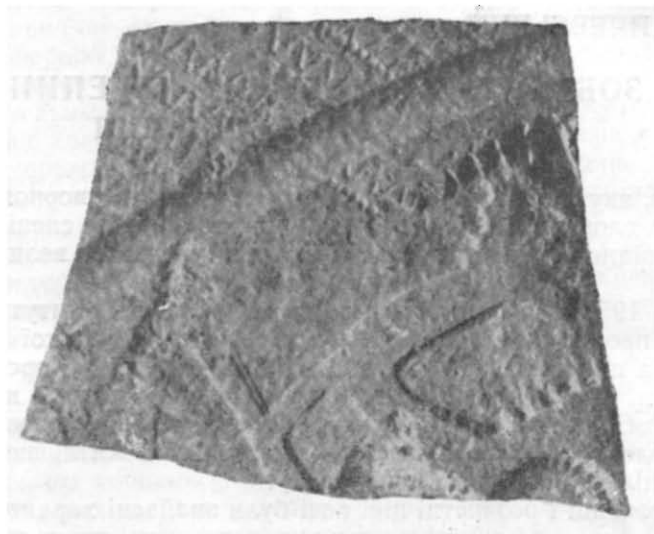
Нас в першу чергу цікавить зображення коня, вміщене в середньому ярусі орнаменту. Це зображення є єдиним в своєму роді, аналогії йому відсутні не тільки серед матеріалів черняхівської культури, а й взагалі в східнослов'янських старожитностях I тис. н. е.

Постать коня зображена в русі направо: голова піднята, морда — з природним нахилом донизу. Корпус трохи поданий назад, ноги, навпаки, витягнуті вперед, причому передні злиті до купи, а задні, очевидно,

були розділені (на жаль, ця частина зображення трохи пошкоджена). Загалом зображення відзначається схематичністю, навіть сухістю, але в той же час підкреслено деякі реалістичні деталі. Зокрема, добре передана грива за допомогою густого ряду трикутних виступів. Аналогічним способом показана трава, по якій ступає кінь.

Важливим елементом зображення є вертикальний брус, вміщений позаду коня і з'єднаний з ним горизонтальною стрічкою. Це, безперечно, якась річ, що її кінь тягне за собою. Отже, останній зображений в упряжці.

У зв'язку з цим постає надзвичайно цікаве питання: що ж саме становить собою річ, яка є об'єктом упряжки? На жаль, злам черепка від-

Фрагмент посудини з зображенням коня.

різав нижню частину цієї деталі зображення, внаслідок чого залишається невідомим, чим закінчується цей вертикальний брус знизу. Але безпосередньо за ним видно голову другого коня, що йде слідом за першим (і, очевидно, є докладним повторенням того ж самого зображення). Звідси можна зробити висновок, що згаданим вертикальним брусом обмежується повністю той предмет, який тягне кінь. Отже, це не віз, не санки і ніщо інше в цьому роді. Найбільш імовірним припущенням було б визнати в цій речі зображення сохи або плуга, який складався з вертикального дерева (грядиля) і горизонтальної робочої частини (ральника), на жаль, в нашому випадку відсутньої через відлам черепка. Якщо це припущення правильне, в черепинській знахідці маємо унікальне найдавніше зображення процесу оранки, значення якого важко переоцінити.

Поселення, з яким зв'язується описаний черепок, дуже добре датоване часом другої половини VI і першої половини VII ст. н. е., завдяки знахідці візантійської монети імператора Маврікія (582—602 рр.), а також на підставі характерної кераміки (уламки амфор, посуду пастирського типу тощо). До цього ж часу слід відносити і описане зображення коня.